

SKL

ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΗΣ ΖΩΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟ ΑΡ. Θ.

Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ:

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

ΤΟ ΤΥΠΟΣΑΝ ΤΑ
"ΓΡΑΜΜΑΤΑ"
ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ, 1917

ΠΕΝΤΕ ΓΡΟΣΑΚΙΑ
ΕΞΗΝΤΑ ΛΕΠΤΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

SKL

ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΗΣ ΖΩΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟ ΑΡ. 9.

Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ:

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ.

ΤΟ ΤΥΠΟΣΑΝ ΤΑ
"ΓΡΑΜΜΑΤΑ "
ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ, 1917

ΠΕΝΤΕ ΓΡΟΣΑΚΙΑ
ΕΞΗΝΤΑ ΛΕΠΤΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ.*

Τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ζητᾷ παντοῦ τὴν αἰτία τῶν διαφορῶν φαινομένων τῆς γύρω ζωῆς. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ κάποια ἐνόητα ἐξηγήσεως, τοῦλάχιστον σε φαινόμενα μιᾶς φύσεως καὶ κατηγορίας. Τὸ ἐνδιαίωτο τῆς ἐξηγήσεως, τοῦ ἔρχεται τοῦ ἀνθρώπου ὄχι μόνον βολικό, ἀλλὰ καὶ τοῦ φαίνεται πῶς ἀνταποκρίνεται σαυτὴν τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Παντοῦ λοιπὸν προσπαθεῖ νὰ βάλῃ ὡς βάση μιὰν ἀρχή, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ζητάει νὰ ἐξηγήσῃ τὰ ἄλλα ἀνάλογα φαινόμενα.

Ἔτσι λ. χ. μὲ τὸ νόμο τῆς βαρύτητος ἐξηγεῖ τὰ φαινόμενα τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων. Μὲ τοὺς γνωστοὺς νόμους τοῦ Κέπλερ τὸ μηχανισμό τῆς πορείας τῶν οὐρανίων

(*) Τὴν ἐννοια τοῦ πολέμου τὴν παίρνομε μὲ τὴν κοινὴ τῆς ἐκδοχῆς, τὴν αἰματηρὴν δὲ ἡλαδὴ σύρραξιν μεταξὺ λαῶν καὶ κρατῶν. Ὁ καθημερινὸς ἀγὼν τῆς βιοπάλης, ποῦ διαφυλάττει πάντοτε ὠρισμένην εἰρηνικὴν νομικὴν μορφήν, δὲν μπορεῖ, βέβαια, νὰχη σχέσιν μὲ τὸ σημερινὸ μας θέμα.

σωμάτων. Μὲ τὴν ἀτομιστικὴ ἢ ἄλλη χημικὴ θεωρίαν τὰ διάφορα χημικὰ φαινόμενα κ. τ. λ. Αὐτὰ ὅσον ἀφορᾷ τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν βιολογίαν καὶ κοινωνιολογίαν. Καὶ ἐδῶ ἡ ἴδια τάση νὰ βρεθοῦν γενικοὶ κεντρικοὶ νόμοι. Στὴ βιολογίαν λ. χ. ἔχομε τὶς θεωρίας τοῦ Λαμάρκ καὶ Δαρβίνου ποῦ προσπαθοῦν μὲ δυὸ τρεῖς παράγοντες νὰ ἐξηγήσουν τὰ φαινόμενα τῆς ἐξελίξεως τῶν ζωντανῶν ὄντων.

Στὴν κοινωνιολογίαν ἐπίσης ἔχομε τάσεις ἐνιαίας ἐξηγήσεως τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Ἄλλοτε εἶχαμε θρησκευτικὰς ἐξηγήσεις, κατόπιν ἰδεαλιστικὰς, σήμερον ὑπερσχύει ἡ ὕλιστικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας.

Παντοῦ λοιπὸν βλέπομε τὴν προσπάθειαν γενικῶν ἐξηγητικῶν νόμων. Συχνὰ ὅμως συμβαίνει νὰ μᾶς φαίνεται ὅτι γίνονται ἐξαιρέσεις στοὺς νόμους ποῦ βάλλομε. Λόγου χάριν βλέπομεν τὰ ἀερόστατα καὶ ἄλλα σῶματα νὰ ὑψώνονται στὸν ἀέρα, ἐναντίον τοῦ νόμου τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων. Ἐκ πρώτης ὥψεως φαίνεται οὐσιαστικὴ ἢ ἐξαίρεσις, ποῦ ἀναιρεῖ δὴθεν τὸν κανόνα. Βαθύτερη ἐξέταση μᾶς δεικνύει ἀμέσως ὅτι πρόκειται περὶ φαινομενικῆς ἐξαιρέσεως, περὶ παραλλαγῆς μόνον τοῦ κανόνος, γιατί ἔτυχε νὰ παρέμβουν τρίτα ἐμπόδια στὶς ὁμαλὲς συνθήκες τοῦ φαινομένου. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο σὲ ὅλους τοὺς λοιποὺς νόμους ἔχομε συχνὰ τὶς φαινομενικὰς ἐξαιρέσεις καὶ τὶς τοπικὰς παραλλαγὰς, τὶς ὁποῖες προξενοῦν πάντοτε διάφορα τοπικὰ ἐμπόδια, ποῦ παραμορφώνουν τὴ φυσικὴ πορεία τοῦ ὁμαλοῦ φαινομένου. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει ποτέ ἓνας λογικὸς ἐρευνητὴς ὅταν βλέπει φαινομενικὰς ἐξαιρέσεις νὰ ἀπελπίζεται, ἀλλὰ νὰ ἀναζητήσῃ ἀμέσως τὰ τοπικὰ λεγόμενα ἐμπόδια, ποῦ μὲ κάποια καλὴ θέλησις καὶ ἐπιμονὴ δὲν θ' ἀργήσῃ βέβαια νὰ βρῇ ξεκαθαρίζοντας ἔτσι τὸ καθαρὸ φυσιολογικὸ φαινόμενο. Τὴν ἴδιαν μέθοδον τῆς ἐνιαίας ἐξη-

γήσεως θὰ προσπαθήσωμε νὰ ἐφαρμόσωμε καὶ στὸ θέμα τοῦ θέλομε σήμερα σύντομα νὰ πραγματευθοῦμε : Τὴν φιλοσοφία δηλαδὴ τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, γιὰ νὰ τοῦ δώσωμε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς κάποια στερεὰ ἀντικειμενικὴ, ἐπιστημονικὴ βάση. Σύμφωνα μὲ τὴ μέθοδο μας μᾶς προβάλλεται ἀμέσως ἐπιτακτικὰ τὸ δίλημμα : ἢ νὰ θεωρήσωμε τὴν εἰρήνην ὡς τὸν κεντρικὸ φυσιολογικὸ νόμο τῆς ζωῆς καὶ τότε τὸν πόλεμον ὡς μία παραλλαγὴ αὐτῆς, ἢ τουναντίον πρέπει νὰ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος ὡς τὸ μόνον ὀμαλὸ φαίνόμενο τῆς ζωῆς, καὶ ἡ εἰρήνη τότε ὡς μία παρείσσακτος προσωρινὴ παραλλαγὴ αὐτοῦ.

Ἰσοτίμος ἀνακήρυξη καὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου ὡς ἐξ ἴσου κεντρικῶν φυσιολογικῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, εἶναι φιλοσοφικῶς ἀπαράδεκτη, διότι ἀντίκειται στὴν ἰδέα τῆς ἐνιαίας ἀρχῆς τῶν φαινομένων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν μπορεῖ νὰ ἀπομακρυνθῇ ὁ σημερινὸς ἐπιστημονικὸς νοῦς. Ὡς δοκιμάσωμε λοιπὸν τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλη τὴν δυὸ ἐκδοχὰς καὶ ὥς διοῦμε ποιά ἀπὸ τῆς δυὸ μᾶς δίνει πιδὸ λογικὰ καὶ χειροπιαστὰ συμπεράσματα. Καὶ πρῶτα ὥς θεωρήσωμε τὴν εἰρήνην ὡς κεντρικὸ νόμο τῆς ζωῆς, τὸν δὲ πόλεμον ὡς μία ἐξάιρεση καὶ παρέκβαση τοῦ κανόνος, ὡς ἓνα παθολογικὸ δῆθεν φαινόμενο τῆς ζωῆς, καταστρεπτικὸ καὶ ἀπάνθρωπο ὅπως, τὸ θεωροῦν ἄλλωστε καὶ οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι, ὑπνωτισμένοι μὲ τὴ χριστιανικὴ ἠθικὴ καὶ τὴν ἰδεαλιστικὴν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς. Ἐὰν ἡ εἰρήνη ἦταν τὸ κεντρικὸ φαινόμενο καὶ ἡ βάση τῆς ζωῆς, τότε θ' ἄπρεπε ἀπὸ καταβολῆς κόσμου παντοῦ καὶ πάντοτε νὰ φανερώναται μὲ τὸν ἴδιον τρόπο. Ὅχι μόνον δηλαδὴ στοὺς πολιτισμένους λαούς, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀγρίους, ὅχι μόνον σήμερα, ἀλλὰ καὶ στὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὅχι μόνον στοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τέλους, ἀλλὰ καὶ σαυτὸ τὸ ζωϊκὸ καὶ φυτικὸ βασίλειον. Συνέβηκε ὅμως καὶ συμ-

βαίνει τέτοιο πράγμα ; Καὶ ὁ πλέον τυφλὸς θὰ ἀπαντήσῃ ἀμέσως κατηγορηματικὰ μὲ τὴ λέξη ὄχι ! Καὶ ὄχι μόνο δὲν συνέβηκε τίποτε παρόμοιο, ἀλλὰ παρατηροῦμε καὶ ἓνα ἄλλο ἀξιοσημείωτο γεγονός : Ὅσο χαμηλότερα κατεβαίνει κανεὶς, εἴτε στὴν χρονολογικὴ κλίμακα τῆς ἱστορίας, εἴτε στὶς βαθμίδες τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, εἴτε στὰ κατώτερα στρώματα τοῦ ζωικοῦ βασιλείου, τόσο σπανιώτερο καὶ σχεδὸν ἀνύπαρχτο καταντᾷ τὸ φαινόμενο τῆς εἰρήνης. Ὅλοι ξέρομε πῶς τὰ ζῶα εὐρίσκονται σὲ ἀκατάπανστο πόλεμο ἀναμεταξύ τους, ποῦ εἶναι μάλιστα κατὰ τὴ θεωρίαν τοῦ Λαρβίνου μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες αἰτίες τῆς ἐξελίξεως τους, γιατί ξεπαστρεύει τοὺς ἀτελεῖς καὶ ἀδύνατους ὄργανισμούς, ἀφίνοντας τοὺς ἰσχυρότερους καὶ τελειότερους νὰ καλυτερέσουν καὶ διαιωνίσουν τὴ ράτσα. Καὶ στὴν προϊστορικὴ περίοδο τῆς ἀνθρωπότητος καθὼς καὶ στοὺς σύγχρονους ἀγρίους λαοὺς δὲν βλέπει κανεὶς παρὰ ἓνα ἑξακολουθητικὸ ἐμφύλιον σπαραγμὸν, ποῦ βάση ἔχει τὸ ἀγριοῦ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἐγωϊστικὸ ἐνστικτο τῆς κυριαρχίας ἢ συχνὰ καὶ τῆς ἐκδικήσεως. Μόνο στὴν ἱστορικὴν περίοδο τῆς ἀνθρωπότητος, ὅταν δηλαδὴ, ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία εἶχε πιά φτάσει σὲ κάποιο βαθμὸ πολιτισμοῦ καὶ κοινωνικῆς διοργανώσεως, βλέπομε νὰ προβάλλῃ τὸ φαινόμενο τῆς εἰρήνης μὲ διαρκῆ τάση σταθερωτέρας μονιμοποιήσεως.

Φωτὸς λοιπὸν φαίνεται ὅτι γιὰ νὰ παρουσιάζεται τὸ φαινόμενο τῆς εἰρήνης μόνον σὲ μιὰ ὥρισμαμένη κοινωνικὴ στιγμὴ καὶ τοῦτο ὄχι ὡς σταθερό, ἀλλὰ μόνον ὡς πρόσκαιρο φαινόμενο, θὰ πῇ πῶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι γενικὸς νόμος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὸ πολὺ ὡς μία παρέκβαση τοῦ πολέμου, ὡς ἓνας νέος τρόπος κοινωνικῆς προσαρμογῆς, ἐξυπηρετῶν ἐπὶ ἓνα χρονικὸ διάστημα καλύτερα τὶς ἐγωϊστικὰς τάσεις

τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὸν πόλεμο. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν πρέπει νὰ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος, ὡς τὸ κεντρικόν, ὁμαλὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον ἀφότου ἡ ἀνθρωπότητα γνωρίζει τὸν ἑαυτὸ της δὲν ἔπαυσε οὔτε μιὰ στιγμή νὰ μαίνεται μὲ ἀκατάπαυστη λύσσα καὶ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία καὶ στὸ βασίλειο τῶν ζώων καὶ σαυτὰ ἀκόμη τὰ φυτὰ. Καὶ εἶχε μεγάλο δίκαιο ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος Ἡράκλειτος, ὅταν ἔλεγε τὸ περίφημο «Πόλεμος πατὴρ πάντων».

Ἀπαξ ὅμως παραδεχίκαμε τὸν πόλεμο ὡς κεντρικὸ νόμο τῆς ζωῆς καὶ τὴν εἰρήνην μόνο ὡς μιὰ πρόσκαιρη ἐπὶ τοῦ παρόντος παρέκβαση καὶ παραλλαγή αὐτοῦ, μᾶς ἐπιβάλλεται νὰ ἐξετάσωμε δυὸ πρῶτα: 1) Τοὺς λόγους ποῦ γεννήσανε τὴν εἰρήνην, ἡ ὁποία γιὰ νὰ δημιουργηθῇ θὰ πῇ θῶς παρουσίαζε κάποιο συμφέρον στὴν κοινωνία, κάποιον ἀνώτερον τρόπο βιολογικῆς προσαρμογῆς καὶ 2) Κατὰ πόσο ὑπάρχουν ἐλπίδες τὸ προσωρινὸ αὐτὸ καὶ ἐκ διαλειμμάτων φαινόμενο τῆς εἰρήνης νὰ καταντήσῃ μιὰ μέρα διαρκὲς καὶ σταθερὸ, ἐκτοπίζοντας τελειωτικὰ τὸν πόλεμο, ὡς ἓνας νέος τρόπος κοινωνικῆς προσαρμογῆς καλύπτεται ἐξυπηρετῶν τὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὸν πόλεμον.

Καὶ ἐδῶ χρειάζεται μιὰ θετική, ἐντελῶς ψυχραὶ καὶ αὐστηρότατα ἀντικειμενικὴ μελέτη, μακρὰ ἀπὸ κάθε χριστιανικὴ εἰρηνιστικὴ διδασκαλία, μακρὰ ἀπὸ κάθε φιλανθρωπικὴ σοσιαλιστικὴ ἰδέα τῆς παλαιᾶς οὐτοπιστικῆς γαλλικῆς σχολῆς.

Στὴν ἀντικειμενικὴ μας ἀνάλυση δὲν πρέπει οὔτε μιὰ στιγμή νὰ φύγωμε ἀπὸ τοὺς ἐγωϊστικοὺς βιολογικοὺς νόμους τῆς ζωῆς, ποῦ τοὺς βάλαμε ὡς βάση τῆς μελέτης μας.

Ὅποιος συνήθισε τὸ μυαλό του νὰ σκέπτεται αὐστηρότατα ἀντικειμενικά, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε μεταφυσικὴ

ἠθικολογία, θὰ ἀναγκασθῇ νὰ παραδεχθῇ ὅτι μόνον οἱ ἴδιοι συμφεροντολογικοὶ ἐγωϊστικοὶ λόγοι τοῦ γεννήσανε καὶ ὑποθάλλανε τὸν πόλεμο, μποροῦσαν σὲ μιὰ ὀρισμένη στιγμή νὰ δημιουργήσουν καὶ τὴν εἰρήνην, ὡς μιὰ ἀνώτερη ἀνάγκη, ἓνα ἀνώτερο τρόπο ἐξυπηρετήσεως τῶν ἐγωϊστικῶν συμφερόντων τῆς κοινωνίας. Γιατὶ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ φύγωμε ἀπ' τὴν ἰδέα πῶς ὅ,τι συμβαίνει στὴν ζωὴ δὲν εἶναι καθόλου ἄσκοπο καὶ τυχαῖο, ἀλλὰ ἀναγκαστικὸς τρόπος κοινωνικῆς προσαρμογῆς σύμφωνα μὲ τὰς ἐκάστοτε κοινωνικὰς συνθῆκας καὶ ἀνάγκες. Ἐὰν ἡ κοινωνία εὑρίσκει ὅτι τῆς εἶναι συμφερότερο νὰ πολεμῇ διαρκῶς χωρὶς διακοπὴν, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θὰ τὸ ἔκαμνε, ὁλότελα ἀδιαφορώντας γιὰ κάθε ἠθικὸ καὶ αἰσθηματικὸ λόγον. Γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμῃ λοιπόν, ἀλλὰ νὰ ἀφίνη καὶ περιόδους εἰρηνικῆς διαβιώσεως, θὰ πῇ πῶς αὐτὸ τῆς συμφέρει καλύτερα.

Ποῖος νὰναι ἄρα γε ὁ λόγος; Εἶπαμε ὅτι ἡ αἰτία τοῦ πολέμου καὶ τοῦ ἀδιακόπου ἀλληλοφαγώματος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων ἀναμεταξύ τους εἶναι τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐγωϊστικὴ τάση νὰ κάνουν τὸ ἄτομό τους, εἰ δυνατόν, κυρίαρχο τοῦ παντός. Στὰ ζῶα καὶ στοὺς πρωτογενεῖς ἀγρίους ἀνθρώπους ποῦ δὲν ἔχουν ἵχνος πολιτισμοῦ, ἡ ἀρχέγονος ἀκριβὼς καὶ ἀγρία κατάστασις τους εἶναι καὶ ἡ αἰτία τοῦ ὁ πόλεμος εἶναι ἐξακολουθητικὸς καὶ ἀκατάπαυστος σαυτὰ, τὸ δὲ φαινόμενον τῆς εἰρήνης κατ' ἀνάγκην ἄγνωστο.

Ἡ ἐντελὼς ἀγρία κατάστασις τοῦ μυαλοῦ καὶ τῆς ψυχῆς τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων οὐχὶ μόνον ἀπέκλειε κάθε συνεννόηση ἀναμεταξύ τους, ἀλλὰ καὶ τὸ σπουδαιότερο ἐμπόδιζε νὰ δημιουργηθοῦν τὰ πρῶτα ἐκεῖνα ἀπαραίτητα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ θὰ μποροῦσαν κατόπιν νὰ ἐπι-

τρέψουν κάποιον μόνιμο ομαδικό βίο, που εκ νέου θα ανέπτυσσε περαιτέρω το μυαλό και την ψυχή τους, οδηγώντας τους σιγά σιγά σε ανώτερα στάδια πολιτισμού. Τα πρώτα βήματα της εξέλιξης σταθῆκαν τρομακτικά δύσκολα γιαυτό και ἡ ἀνθρωπότητα ἀφάνιαστο χρονικὸ διάστημα βρισκότανε σὲ τυφλὸ ἐμφύλιο σπαραγμὸ, σὲ ἀγῶνα ατόμου μεῖς άτομο, χωρὶς σύστημα, ὑπούλως καὶ ἐξ ἐνέδρας. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ ἄρχισε νὰ ἐξε-
λίσσεται ἀκριβῶς τὰ νέα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἀναγκαστικὰ ἀλλάξανε καὶ τὴ μορφὴ τοῦ ἀγῶνος του, καὶ τὸ σπουδαιότερο ἐγέννησαν καὶ τὸ φαινόμενον τῆς εἰρήνης. Τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἦσαν διάφορα ἐργαλεῖα καὶ μέσα μετὰ τὰ ὁποῖα ἄρχισε νὰ δαμάσκη τὴν ἔξω φύσιν καὶ νὰ ἐκμεταλλεύεται τοὺς γύρω θησαυροὺς τοῦ ὄρυκτοῦ, φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ βασιλείου. Ἡ ἀνακάλυψις λ. χ. τῶν μετάλλων, ἡ ἐφεύρεσις τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κατοικιδίων ζώων καὶ τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς ἔφερε δόκιμην ἐπανάστασιν καὶ ἐδημιούργησε νέον ομαδικὸν καὶ μόνιμον βίον, τοῦ ἀνθρώπου. Κάθε νέα ἐφεύρεσις ἐδημιούργησε καὶ μιὰ νέα εἰρηνικὴ συνθήκη τοῖς ἀνθρώποις, οἱ ὁποῖοι ἄρχισαν σιγά-σιγά νὰ προσαρμόζουν τὴ ψυχὴν αὐτῶν καὶ τὰ ἐνστικτὰ αὐτῶν σὲ τὰς νέας ὑλικὰς, τεχνικὰς, βιομηχανικὰς συνθήκας τῆς ζωῆς αὐτῶν. Οἱ νέες ἐφευρέσεις (κτηνοτροφία, γεωργία, μεταλλουργία, οἰκία-κὴ βιοτεχνία κτλ.) γιὰ νὰ φέρουν καλὰ ἀποτελέσματα εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ εἰρηνικὴν ἐργασίαν καὶ κάποιον σταθερὸ μόνιμον βίον. Μοιραίως λοιπὸν ἕνα μέρος τῆς κοινωνίας τὸ πιὸ ἀδύνατον σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἄφισε τὸν ὥς τατώρα τυφλὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν καὶ ἄρχισε νὰ καταγίνεται μετὰ τὴν νέαν παραγωγικὴν ἐργασίαν, ἀλλάζοντας σιγά σιγά ἔτσι καὶ τὸν χαρακτῆρα του. Ἀπὸ ἀγρίους πολεμιστὰς γενήκαν σιγά σιγά ἥσυχαι ποιμένες καὶ ἡμεροὶ γεωργοί. Τὸ

ἄλλο μέρος τῆς κοινωνίας — οἱ ποιοὶ δυνατοί, ἱκανοὶ καὶ ἔξυπνοι — ξεχωρίσανε σὲ ἰδιαίτερη προνομιούχο, κυριαρχοῦσα τάξη, πολεμικὴ καὶ διοργανωτικὴ, ποῦ κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ πάρῃ τὴ διεύθυνση τῆς κοινωνίας στὰ χέρια της, ἐξασφαλίζοντας ἐννοεῖται γιὰ τὸν ἑαυτὸ της τὸ μερίδιό τοῦ λέοντος, ἀλλὰ καὶ διοργανώνοντας συνάμα τὶς νέες οἰκονομικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, φέρνοντας ἔτσι ἀναγκαστικὰ καὶ τὴν ἀπαραίτητη ἰσορροπία στὴ νέα ὁμαδικὴ ζωὴ τῆς κοινωνίας. Τὸ νέο εἰρηνικὸ καθεστῶς ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ ἀλλάζῃ τὰ παλαιὰ συστήματα καὶ συνάμα νὰ δημιουργῇ ὁλοένα μὲ τὴν ἀκατάσχετη ἐξέλιξή του, νέες ἀνάγκες, νέες συνήθειες, νέες σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ τους. Πρὶν λ. χ. τοὺς αἰχμαλώτους ποῦ ἐπιάνανε στοὺς πολέμους τους, ὡς ἀχρήστους καὶ βλαβεροὺς τοὺς ἐσφάζανε, εἴτε γιὰ νὰ τοὺς φάνε, εἴτε καὶ γιὰ νὰ κορέσουν τὸ ἄγριο ἔστικτό τῆς ἐκδίκησώς τους. Τώρα φροντίζουν νὰ τοὺς περιποιούνται, γιὰτὶ τοὺς χρησιμοποιοῦσαν ὡς δούλους εἴτε γιὰ νὰ φυλάττουν τὰ ποίμνιά τους, ἢ νὰ καλλιεργοῦν τὰ χωράφια τους καὶ νὰ δουλεύουν στὰ μεταλλεῖα τους κτλ. Ἔτσι ἡ δημιουργία τῆς δουλείας ποῦ σήμερα μᾶς φαίνεται τόσο βάρβαρη καὶ ἀπαισία, στὴ νῦν ἐποχὴ τῆς, ἦταν ἐπὶ προοδευτικώτατο καὶ εὐεργετικώτατο γεγονός, γιὰτὶ ὅχι μόνον ἔσωζε τὴ ζωὴ τῶν δυστυχισμένων αἰχμαλώτων, ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυσε πολὺ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ εἰρηνικοῦ τρόπου τῆς ζωῆς καὶ κατόπιν συνέτεινε καὶ στὴν τεχνικὴ βιομηχανικὴ πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητος.

Χωρὶς τὸ σύστημα τῆς δουλείας ἡ ἀνθρωπότητα δὲ θὰ μπορούσε νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ πρῶτα νηπιώδη βήματα τοῦ βιοτεχνικοῦ πολιτισμοῦ της ποῦ σιγὰ σιγὰ μᾶς ὠδήγησαν στὸ σημερινὸ μεγαλοπρεπὲς πολιτισμό. Καὶ τότε μόνον κατέπεσε μόνη τῆς ἡ δουλεία, ὅταν κατάντησε πλέον περιττή, γιὰτὶ γεννήθηκαν νέοι τρόποι παραγωγῆς, νέες κινητήριες δυνά-

μεις—οἱ μηχανῆς καὶ οἱ μισθωτοὶ προλετάριοι— οἱ ὅποιοι σήμερον εἶναι πολὺ πλέον συμφερώτεροι, ἀπὸ τὸ βαρυνκί-
νητο καὶ πολυέξοδο σύστημα τῆς δουλείας. Μὲ τις νέες λοι-
πὸν μορφῆς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, πρῶτα τῇ νομαδικῇ, ποι-
μενικῇ, κατόπιν τῇ γεωργικῇ καὶ τελευταία τῇ βιομηχανικῇ,
ὁ πόλεμος ἄρχισε νὰ χάνῃ τὸν ἀποκλειστικὸ καὶ ἀναπό-
φρευκτο χαρακτῆρα του καὶ νὰ ἀφίνη τόπο καὶ στὴν εἰρη-
νικῇ ἐργασίᾳ, ἣ ὁποία καλύτερα ἐξυπηρετοῦσε τῶρα τὴν
ὕλική εὐημερία καὶ καλοπέραση τῶν ἀνθρώπων. Μόνο σὲ
ὠρισμένες στιγμὲς πλέον, ὅταν εἶχαν ἀνάγκη οἱ ἄνθρωποι
νὰ κατακτήσουν πλούσια λειβάδια γιὰ τὰ ποίμνιά τους, ἢ
εὐφορα χώματα, ἢ ἄλλα τέλος ὕλικά ἀγαθὰ, κατέφρευαν σὲ
κατακτητικoὺς πολέμους. Σιγὰ σιγὰ ὅμως ἡ ἐσωτερικὴ ὁρ-
γάνωση τῆς κοινωνίας γινότανε πολυπλοκώτερη καὶ ἐδημι-
ουργοῦντο ὁλοένα νέοι ἐσωτερικοὶ κοινωνικοὶ παράγοντες
ποῦ ἐρροῦνθιζαν ὄχι μόνον τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς κοι-
νωτίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους, συγ-
φωνα μὲ τὰ συμφέροντά τους καὶ τὰ αἰσθήματά τους (ἡγε-
μόνες, κυριαρχοῦσα τάξη, κληρὸς, θρησκεία κτλ.)

—Ὁ πόλεμος τῶρα γινότανε ἄλλοτε γιὰ τὰ συμφέροντα
ὅλης τῆς φυλῆς, ἄλλοτε γιὰ τὰ οἰκογενειακὰ συμφέροντα ἢ
ἔστω καὶ τὴν ἰδιοτροπία τοῦ ἡγεμόνος, ἄλλοτε γιὰ τὰ
συμφέροντα τῆς κυριαρχούσης τάξεως καὶ καμμιά φορὰ καὶ
γιὰ λόγους θρησκευτικoὺς καὶ ἰδεολογικοὺς, ποῦ σὲ ὠρισμέ-
νῃ στιγμῇ παίζον κάποιον ρόλο, δευτερεύοντα πάντοτε στὴν
ζωὴ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἀνθρώπου.—

Ἐὰν ἐξετάσωμε τὰ διάφορα ἱστορικὰ στάδια θὰ ἰδοῦμε
ὅτι στὴν ἐποχὴ τῶν ποιμένων πατριαρχῶν καὶ τῶν μεγά-
λων δεσποτῶν μοναρχῶν τῆς ἀρχαιότητος, αἰτία τοῦ πολέ-
μου ἦσαν συνήθως τὰ συμφέροντα τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἐνίοτε
καὶ ὅλης τῆς φυλῆς.

Στὴν ἐποχὴ τῶν δημοκρατικῶν πόλεων ὑπερίσχυαν συνή-

θως τὰ συμφέροντα μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως καὶ σπανιώτερα ὅλου τοῦ λαοῦ.

Στῇ μεσαιωνικῇ ἐποχῇ ἀποκλειστικῇ σχεδὸν αἰτία ἦσαν τὰ ἀτομικὰ καὶ οἰκογενειακὰ συμφέροντα τῶν φεουδαρχῶν καὶ ποῦ καὶ ποῦ καὶ τὸ θρησκευτικὸ ἢ ἱπποτικὸ αἶσθημα. Στῇ νεώτερῃ ἀπόλυτῃ μοναρχίᾳ συνηθέστατα τὰ οἰκογενειακὰ συμφέροντα τοῦ μονάρχου καὶ σπανιώτερα γενικώτερα συμφέροντα τῆς μοναρχίας ἢ τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως, ἢ καὶ ἰδεολογικοὶ θρησκευτικοὶ λόγοι. Στὰ νεώτερα ἀστικά κράτη τὰ ἐμπορικὰ βιομηχανικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξεως, καὶ ἐνίοτε καὶ γενικώτεροι φυλετικοὶ ἐθνικοὶ λόγοι.

Οἱ σημερινοὶ πόλεμοι, σὲ καίνα τουλάχιστο τὰ κράτη ποῦ εἶναι βιομηχανικῶς πολὺ προοδευμένα, εἶναι πόλεμοι καθ' ὧς οἱ κοινωνικοὶ καὶ γίνονται πρὸς κατάκτηση νέων ἀγορῶν, ἀποικιῶν, καὶ διάδοσιν τῶν χρηματιστικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν ἐνδιαφερομένων βιομηχανικῶν τάξεων.

Μπροστὰ στὸ νέο παντοδύναμο βιομηχανικὸ οἰκονομικὸ παράγοντα, ὅλες οἱ προηγούμενες αἰτίες τῶν περασμένων ἐποχῶν (δυναστικά συμφέροντα, ἐθνικοὶ θρησκευτικοί, ἰδεολογικοὶ καὶ προσωπικοὶ λόγοι) ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα χάνουν ὁλότελα τὴν σημασίαν τους.

Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ πόλεμοι μὲ τὴν διαρκῆ βιομηχανικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος καταντοῦν μοιραίως μόνον οἰκονομικοί, μᾶς μένει νὰ ἐξετάσωμε ἐὰν αὕτῃ ἡ ἴδια οἰκονομικὴ ἐξέλιξιν μᾶς δίνει καμμιά προὔποθεσιν ποῦ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν αἰτία τοῦ πολέμου, ποῦ νὰ κἀνῃ δηλαδὴ ὥστε ὁ πόλεμος νὰ χάσῃ πλὴν τὴν ὠφέλειμν του ὑπόστασιν καὶ νὰ καταντήσῃ περιττὸς καὶ βλαβερός.

Ἐδῶ μοῦ φαίνεται λογικῶς μόνο μιὰ ἀπάντησιν εἶναι δυνατὴ : Ἐνόσω τὸ ἐπίπεδο τῆς βιομηχανικῆς, οἰκονομικῆς

καὶ λοιπῆς ἀναπτύξεως μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν δὲν εἶναι τὸ ἴδιον, ἐνόσω ἐπομένως ὑπάρχει διαφορὰ πολιτισμοῦ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἄλλα μὲν κράτη εἶναι πολὺ ἐξελιγμένα οἰκονομικῶς καὶ πνευματικῶς, ἄλλα δὲ πολὺ πίσω ἢ καὶ σὲ ἀρχέγονο κατάστασις — ὅπως οἱ διάφορες ἀποικίες λ. χ. — κατ' ἀνάγκην θὰ ὑπάρχῃ καὶ ὁ πόλεμος, κατ' ἀνάγκην ὁ πῖο πολιτισμένος καὶ δυνατὸς θὰ ἀνακατώνεται στὶς ὑποθέσεις τοῦ ὀλιγώτερον ἐξελιγμένου γιὰ νὰ τὸν ἐκμεταλλευθῇ. Τοῦτο εἶναι ὅχι μόνον ἀναπόφευκτος φυσιολογικὸς νόμος, ἀλλὰ συνάμα π ρ ο ο δ ε υ τ ι κ ὸς καὶ εὐ ε ρ γ ε τ ι κ ὸς, γιὰτὶ μεταδίδει τὸν πολιτισμὸ ἀπὸ τῆς ἀνώτερες στὶς κατώτερες φυλὰς καὶ βαθμυδὸν ὁδηγεῖ τὴν ἀνθρωπότητα σὲ ἓνα καθεστὼς ὁμοιόμορφου πολιτισμοῦ, ὅπου ὅλα τὰ κράτη πρέπει νὰ ἔχουν τὸν ἴδιον ὕλικόν, ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν πολιτισμό. Ὅταν φθάσῃ ἡ στιγμή αὐτὴ τῆς γενικῆς ἰσοπεδώσεως τοῦ βιομηχανικοῦ καὶ λοιποῦ πολιτισμοῦ — καὶ θεωρητικῶς δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ φθάσῃ — τότε, καὶ μόνον τότε, ὑπάρχει ἐλπίδα ὁ πόλεμος νὰ χάσῃ τὸ λόγο τῆς ὑπάρξεώς του καὶ νὰ χαθῇ, γιὰτὶ θὰ ἔχουν ἔξαφανισθῇ καὶ οἱ ἐγωϊστικὲς προϋποθέσεις ποὺ τὸν γέννησαν καὶ τὸν ἐνίσχυσαν ὥς τὰ τώ ρ α. Ὡστε ὅχι εἰρηνιστικὲς προπαγάνδες, χριστιανικὲς ἠθικολογίες καὶ ὑποκειμενικὲς φιλανθρωπικὲς οὐτοπίες θὰ μᾶς φέρουν τὴν κατάργησιν τοῦ πολέμου, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἐγωϊστικὸν συμφέρον τῆς ἰσοπεδωμένης πιά βιομηχανικῶς καὶ ἐκπολιτιστικῶς κοινωνίας. Καὶ πράγματι θὰ καταντήσῃ ὅχι μόνον ἄσκοπο, ἀλλὰ καὶ βλαβερὸ νὰ θελήσῃ ἓνας λαὸς νὰ καθυποτάξῃ ἓναν ἄλλο ἐξ ἴσου πολιτισμένο. Ὁ πόλεμος καὶ ἂν ἀκόμα τὸν ἐπιτρέψουν οἱ γείτονες, δὲν θὰ ἔχῃ κανένα πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, διότι καὶ ἂν ἀκόμα ὁ ἓνας καταβάλλῃ στρατιωτικῶς τὸν ἄλλο, δὲν θὰ ἔχῃ σὲ τί νὰ τὸν ἐκμεταλλευθῇ. Ὁ νικητὴς δὲν θ' ἄχῃ τίποτε νὰ προσθήσῃ

στὸν πολιτισμὸ τοῦ κατακτηθέντος οὔτε καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ. Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι θὰ μείνουν καὶ πάλιν κύριοι νὰ ἐκμεταλλεύονται τὸν τόπον τους. Ἡ σημερινὴ ἔννοια τοῦ πολιτισμοῦ στὰ προηγμένα πάντοτε κράτη δὲν ἐπιτρέπει τὴν σωματικὴ καὶ νομικὴ ἐκμηδένιση τῆς μιᾶς φυλῆς πρὸς ὄφελος τῆς ἄλλης.

Ἐνας παρόμοιος λοιπὸν πόλεμος μεταξὺ ἐξ ἴσου πολιτισμένων λαῶν θὰ εἶχε τεράστιες ζημιές καὶ ὄφελος κανένα. Τὸ ἐντελὲς λοιπὸν ἄσκοπο καὶ ἀνωφελὲς ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ συνείδηση τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων τοῦ μέλλοντος, ποῦ θὰ ἔχουν πιά καταλάβει ἐπιστημονικὰ τὴν αἰτία τοῦ πολέμου, ἐπομένως καὶ τὸ ἐντελὲς ἀνεδαφικὸ καὶ οὐτοπιστικὸ τοῦ πλέον γιὰ τὴν ἐποχὴ τους, καὶ ἐκ τρίτου καὶ τὸ δυνατωμένο ταυτοχρόνως ἠθικὸ ἀνθρωπιστικὸ τους αἶσθημα, ὅλα μαζί, θὰ συντείνουν νὰ καταργήσουν τὸν πόλεμον, ὡς βλαβερὸν πιά παράγοντα εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος. Διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι τὴν ὕλική ἀνάπτυξη, συνοδεύει πάντοτε καὶ ἀνάλογη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ, ἡ ὁποία παίζει καὶ αὐτὴ σὲ ὠρισμένες στιγμὲς ἕνα δευτερεύοντα ἐκ τῶν ὑστέρων ρόλον, ἐπισφραγίζοντας καὶ κωδικοποιώντας σὰν νὰ ποῦμε ὅτι προετοίμασε καὶ ἐπέτρεψε ἡ ὕλικὴ τεχνικὴ ἐξέλιξη.

Μιὰ κοινωνία τοῦ μέλλοντος ποῦ θὰ ἔχη φθάσει σὲ μεγάλο σημεῖο τεχνικῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως κατ' ἀνάγκην θὰ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ μεγάλο ἐσωτερικὸ πολιτισμὸ, ποῦ θὰ τὸν διακρίνῃ ὄχι μόνον μεγάλη ἱστορικὴ πείρα καὶ θετικὴ ἐπιστημονικὴ γνώση, ἀλλὰ καὶ βαθύτατη συνειδητὴ κοινωνικὴ ἰδεολογία, μὲ πλήρη ἐπίγνωση τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἀλληλεγγύης καὶ μὲ εὐληκρινῇ ἐπιθυμίᾳ ὅπως τὴν πραγματοποιήσῃ. Ἀμα λείπουν λοιπὸν τὰ ἐγωϊστικὰ ὕλικά συμφέροντα τότε οἱ ἠθικοὶ ἰδεολογικοὶ παράγοντες θὰ εὗρουν τὸ ἕδαφος ἐλεύθερο καὶ

θὰ ἐκπληρώσουν χωρὶς ἐμπόδια πλέον, τὰ προαιώνια εἰρηνιστικά τους ὄνειρα.

Ἡ παγκόσμιος εἰρήνη καὶ ἀλληλεγγύη θὰ καταντήσῃ πλέον μοιραίως μιὰ ἱστορικὴ ἀνάγκη καὶ αὕτῃ, καλύτερα ἐξυπηρετοῦσα τὰ ὕλικά, ἠθικά καὶ πνευματικά συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ μέχρι τοῦδε πάλῃ καὶ ἡ ἀμίλλα μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν αὐτόμων, ἡ ὁποία ἐκεντοῦσε καὶ ὑπέθαλπε τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα, ἐννοεῖται δὲν θὰ χαθῇ καθόλου μὲ τὴ νέα κατάσταση τῶν πραγμάτων. Θὰ ἀλλάξῃ μόνο μορφή καὶ κατεύθυνση. Ἄλλως τε ὁ ἀγῶνας καὶ ἡ πάλῃ καὶ στίς προηγούμενες ἐποχὰς εἶχαν ἀλλάξῃ πολλὰς μορφάς, ἀν καὶ πάντοτε διεφύλαξαν σὲ ὠρισμένες στιγμὲς καὶ τὴν μορφή ὁμαδικοῦ ἀλληλοσκοτώματος καὶ σπαραγμοῦ.

Στὸ μέλλον ἡ λεπτομέρεια αὐτῇ θὰ χαθῇ ὡς περιττὴ πλεονκαὶ ἐχρηστική. Ἡ ἐμφυτὴ ἀνάγκη τῆς ζωῆς καὶ τῆς βιοπάλης καὶ ἡ εὐγενὴς ἀμίλλα μεταξὺ τῶν διαφόρων λαῶν, ποῦ δὲν θὰ παύσουν βέβαια νὰ διαφυλάττουν τὴν προσωπικὴ φυλετικὴ τους φυσιογνωμία, θὰ τροφοδοτοῦν ὅπως καὶ πρὶν τὴν ὁμαλὴ προοδευτικὴ ἐργασία τῆς ἀνθρωπότητας. Ἐξ ἄλλου ἡ εὐγενὴς φιλοδοξία τῶν ξεχωριστῶν αὐτόμων, δυναμωμένη στὸ μέλλον καὶ μὲ πιδὸ πειθαρχημένο ἐσωτερικὸ ἠθικὸ πολιτισμό, θὰ εἶναι ἀρκετὴ ὅπως τονώσῃ τὴ δημιουργικὴ ἐργασία τῶν ἀνθρώπων, ποῦ ἔχουν μέσα τους κάποιον τάλαντο. Ὅλοι ἄλλωστε οἱ μέλλοντες πολῖται, ἐπειδὴ θὰ εἶναι παιδιὰ ἀνώτερου πολιτισμοῦ, θὰ ἔχουν πολὺ ἰσχυρότερη τὴ συνείδηση τοῦ κοινωνικοῦ καθήκοντος καὶ τὴν ἀνάγκη ἐπομένως νὰ ἐργαστοῦν γιὰ τὴν κοινωνία. Τελειώνοντας τονίζω καὶ τὸ σπουδαιότερο γεγονός, ὅτι στὸ μέλλον ἡ πάλῃ τῆς ἀνθρωπότητας μὲ τὰ ἔξω στοιχεία τῆς φύσεως θὰ εἶναι ἀπείρως ἐντονωτέρα παρ' ὅτι ἦταν ὡς τὰ τώρα Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἀν-

θρωπότητα ἀφ' ἐνὸς θὰ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὰ ἐσω-
τερικά της ἀλληλοφαγώματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ κατέχη
ἀφαντάστως ἀνώτερα ἐπιστημονικά ἐργαλεῖα καὶ ἐφόδια,
ποῦ ὁλοένα θὰ τῆς προμηθεύῃ ἡ εἰρηνικὴ ἐπιστημονικὴ
ἐργασία. Μὲ ἄλλα λοιπὸν μάτια θὰ ἀτενίσουν οἱ μέλλουσες
γενεές τὴν μεγαλειώδη μορφὴ τῆς φύσεως καὶ τοὺς ἀνε-
ξαντλήτους ὕλικους θησαυροὺς της. Καὶ θὰ ἰδῇ ἡ μέλλουσα
ἀνθρωπότητα θαύματα ἐπιστημονικά καὶ ἐκπολιτιστικά συ-
νοδευόμενα καὶ ἀπὸ ἀφάνταστα ὕλικά πλούτη ποῦ ἡ σημε-
ρινὴ πτωχὴ σχετικῶς σόλα ἐποχὴ μας, οὔτε κατὰ προσέγ-
γισιν μπορεῖ νὰ τὰ φαντασθῇ. Ὑποπιτεύμεθα μόνον τὸ μοι-
ραῖο καὶ ἀναπόφευκτό τους κρίνοντας ἀπ' τὴν ὥς τατώρα
ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἀπ' τοὺς γενικοὺς νόμους
τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν
γένει. Ἡ ζωὴ ἔχει τοὺς ἐσωτερικοὺς νόμους της καὶ τὴν
λογικὴν της. Καὶ καθορδώνει πάντοτε ὄχι μόνον νὰ βροῖσῃ
τὴν ἰσορροπία της ἀλλὰ καὶ νὰ κάμῃ τὸ ἐκάστοτε καθεστὼς
βιώσιμον καὶ λογικὸν γιὰ τὴν ἐποχὴν του.

Ἡ ἀνθρωπότητα ἐπέρασε ὥς τατώρα τὰ πλέον ἄγρια,
βάρβαρα καὶ τραγελαφικά γιὰ τὴν ἀντίληψιν μας στάδια,
χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν κοινωνικὴν της ἰσορροπία καὶ χωρὶς αὐτὰ
νὰ τῆς φαίνονται ἄλογα καὶ κακά. Θάταν λοιπὸν πολὺ ἀψυ-
χολόγητο καὶ ἀφιλοσόφητο νὰ ὑποθέσωμε ὅτι δὲν θὰ μπο-
ρέσῃ νὰ σταθῇ στὸ μέλλον ἕνα καθεστὼς, ποῦ θὰ ἀντιπρο-
σωπεύῃ τὸν πιὸ ἀψηλὸ πολιτισμὸ ποῦ μπορούμε σήμερα
νὰ φανταστοῦμε, τὴν πιὸ ἔντονη εἰρηνικὴ ἐργασία, τὴν πιὸ
ἀφαντάστως τέλεια θετικὴ ἐπιστήμη, καὶ ὅλα αὐτὰ προσαρ-
μοσμένα σὲ μιὰ διεύθυνσιν, ὑπηρετοῦντα ἕνα κύριον μεγα-
λειώδη σκοπὸν: Τὸ πῶς νὰ ἐκμεταλλευθῇ ἡ ἀνθρωπότητα
ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερα τὰ ἀπέραντα, ἀτελείωτα, ὕλικά
πλούτη τοῦ πλανῆτης μας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000077973

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

A11076